

Jaarverslag 2005

Jaarverslag 2005

Stichting HVO

Stichting HVO

Centrum voor onderwijs en opvoeding in humanistisch perspectief

Postadres: Postbus 85475, 3508 AL Utrecht

Bezoekadres: Zwarte Woud 2, 3524 SJ Utrecht

Tel.: 030 - 28 56 856

Fax: 030 - 28 56 891

E-mail: hvo@hvo.nl

Internet: www.hvo.nl

Vormgeving: APS, Caro Dijkman, Utrecht

Print: Giethoorn-Ten Brink, Meppel

Foto omslag: U-See, Rotterdam

Foto's binnenwerk: Tryntsje de Groot, Heerenveen

Frida van Tibberen, Coevorden (pagina 11)

Charley Werff, Eindhoven (pagina 12)

José Delfosse, Bilthoven (pagina 16)

Bart Versteeg, Den Haag (pagina 24, 26)

U-See, Rotterdam (resterende foto's)

Inhoud

Ten geleide	5
1. Democratie van binnenuit	7
2. Waardering van ouders	9
3. Een certificaat voor het leven	11
4. Op bezoek bij de minister	13
5. Op vleugels naar huis	15
6. Ondernemend zijn ze allemaal	17
7. In Berlijn, Parijs en Brussel	19
8. Een integraal expertisecentrum	23
9. Organisatie en communicatie	31
10. Financieel jaaroverzicht	35

Ten geleide

Met genoegen bied ik u het jaarverslag 2005 van de Stichting HVO aan. De stichting mag zich elk jaar weer verheugen in een steeds groeiende belangstelling voor haar activiteiten. Het doel van de stichting is velen inmiddels bekend. Het wordt in de vigerende statuten als volgt beschreven:

- “1. De stichting heeft tot doel om zonder winstoogmerk, binnen het kader van de Humanistische Alliantie, onderwijs en opvoeding in humanistisch perspectief duurzaam te bevorderen.
2. De stichting heeft als bijzonder doel, binnen het kader van de Humanistische Alliantie, levens- en wereldbeschouwelijke vorming in humanistisch perspectief duurzaam te bevorderen.”

De stichting tracht haar doel te bereiken door onder meer het in stand houden van een integraal expertisecentrum (opleiding, innovatie en dienstverlening). Dit wordt aangeduid met het centrum HVO of kortweg HVO. Het beleid voor de periode 2003-2007 is vastgelegd in het strategisch plan *Duurzaam hvo*. Het jaar 2005 betrof het derde jaar van de vierjarige beleidscyclus.

Het eerste hoofdstuk beschrijft de inspanningen van het centrum ten behoeve van de vorming van democratische burgers in onze levensbeschouwelijk pluriforme samenleving. Het tweede hoofdstuk informeert over de vernomen waardering voor humanistisch vormingsonderwijs. Het derde handelt over een humanistisch ritueel, dat een leven lang richtinggevend kan werken. In het vierde hoofdstuk komt de voortgaande strijd voor een rechtspositie van de hvo-leraar in het basisonderwijs aan bod. In het vijfde hoofdstuk leest u over het afscheid van een bijzondere onderwijskundig medewerker van het HVO. In het zesde over de groeiende aandacht voor educatief ondernemerschap in hvo-kring. Het zevende beschrijft enkele internationale activiteiten. Het achtste hoofdstuk biedt informatie over de resultaten. In het negende hoofdstuk maakt u kennis met de betrokken medewerkers en bestuursleden. Het tiende en laatste hoofdstuk biedt u een beknopt overzicht van de financiën.

Door middel van onze vernieuwde website kunt u steeds op de hoogte blijven van onze activiteiten. Wij waarderen dat zeer!

Nico Stuij, directeur Stichting HVO

1. Democratie van binnenuit

Het jaar 2005 was door de Raad van Europa uitgeroepen tot 'The European year of citizenship through education'. Vele organisaties hebben daar een bijdrage aan geleverd, vanzelfsprekend ook de Stichting HVO. De leraren hvo en levensbeschouwing met hun lessen, die direct en indirect al bijdragen aan democratische vorming. De Stichting HVO met onder meer de ontwikkeling van een praktijkboek *Democratie van binnenuit. Samen leven in humanistisch perspectief. Democratische vorming van peuter tot puber*, dat gepresenteerd zal worden op het voorjaarssymposium in 2006. Het hoogste gezag in een democratie wordt gevormd door de mensen zelf. Het spreekt daardoor vanzelf dat humanisten democratisch burgerschap uiterst belangrijk vinden.

Op 5 november 2004 heeft de Stichting HVO haar 25-jarig bestaan gevierd. In haar felicitatiebrief schreef de minister onder meer: *"Het kabinet wil meer aandacht voor waarden en normen en wil de burgerschapszin bij de burgers bevorderen. HVO heeft de aandacht voor waarden, normen en burgerschap hoog in het vaandel. Wiel Veugelers pleit ervoor in het onderwijs minder accent te leggen op normhandhaving en meer aandacht te besteden aan het ontwikkelen van waarden en het ontwikkelen van normen. Als minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is mij een dergelijk meer vormende benadering uit het hart gegrepen ... Ik hoop dat u erin zult slagen bij veel scholen belangstelling te wekken voor uw specifieke aanpak wat betreft burgerschapsvorming in het onderwijs."*

De Stichting HVO heeft zich in het verslagjaar door studie en door ontwikkeling van praktische publicaties extra verdiept in de vorming van democratische burgers.

Naast het praktijkboek *Democratie van binnenuit* van onderwijskundig medewerker Joke Zonneveld, schreef leraar hvo en levensbeschouwing Hetty Brouwer de publicatie *Wegwijs in Levoland. Levensbeschouwelijke vorming vanuit een humanistische ontdekkingsstocht*.

Dit praktische project biedt leraren een handreiking om bij leerlingen meer begrip en verdraagzaamheid te ontwikkelen voor de verscheidenheid aan inspiratiebronnen in onze pluriforme samenleving. Alle publicaties van de Stichting HVO vinden hun weg naar (aanstaande) leraren hvo en levensbeschouwing via de opleiding en bijscholing en naar andere leraren via de dienstverlening.

Bijzonder hoogleraar hvo, Wiel Veugelers en de directeur Stichting HVO, Nico Stuij, hebben verder concreet bijgedragen aan de ontwikkeling van *Een basis voor burgerschap. Een inhoudelijke verkenning voor het fundamenteel onderwijs*, van de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO). Deze verkenning zal in het vroege voorjaar van 2006 gepresenteerd worden. Vanaf het jaar 2006 zal elke school de wettelijke opdracht hebben op eigen wijze bij te dragen aan de burgerschapsvorming van hun leerlingen.

2. Waardering van ouders

Op vrijdag 14 januari 2005 heeft Nico Stuij namens het HVO de Open-Basisschaal in ontvangst genomen tijdens een feestelijke nieuwjaarsreceptie op de openbare basisschool De Piramide in Terneuzen. Deze schaal wordt jaarlijks uitgereikt aan een persoon of instelling die zich verdienstelijk heeft gemaakt voor het openbaar onderwijs in de gemeenten Terneuzen en Hulst. OpenBasis is een organisatie met twaalf scholen. Er werken drie hvo-leraren: Irma van den Hoff, Dineke Krutwagen en Nanette Rietdijk. De ouders en de scholen hebben herhaaldelijk het belang benadrukt van de keuze voor humanistisch vormingsonderwijs (hvo), naast die voor godsdienstonderwijs. Het belang van en de waardering voor hvo hebben geleid tot de toekenning van de prijs.

Onderzoek

Op verzoek van het Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs (CBOO) en de Vereniging voor Openbaar Onderwijs (VOO) heeft de Universiteit van Amsterdam (UvA) onderzoek verricht onder schoolleiders naar de aandacht voor het voor alle leerlingen verplichte vak kennis van geestelijke stromingen in het openbaar basisonderwijs. Op ongeveer een derde van de scholen besteedt alleen de groepsleraar aandacht aan geestelijke stromingen (verweven in andere vakken), op een derde alleen de gvo- en hvo-leraar in het keuzevak en op een derde zowel de groepsleraar als de gvo- en de hvo-leraar. Volgens de schoolleiders waarderen ouders het zeer wanneer scholen de keuzevakken hvo en gvo aanbieden. Dit geldt ook voor de schoolleiders zelf, wat niet verwonderlijk is gezien de weinig systematische aandacht voor geestelijke stromingen door de school zelf. Bovendien wordt door schoolleiders in het onderzoek de wens geuit aandacht voor geestelijke stromingen sterk te richten op attitudevorming: het ontwikkelen van het openstaan voor verschillende meningen en het krijgen

van meer begrip voor elkaars levensbeschouwing. Leraren hvo en gvo zijn immers vooral deskundig in de 'v' van vorming. Het verslag van het onderzoek is gepubliceerd in *Geestelijke stromingen in het openbaar onderwijs*, W. Veugelers e.a., De Pedagogische Dimensie nr. 34, Amsterdam, 2005.

Kinderlagerhuisdebat

HVO en het Humanistisch Verbond (HV) in Groningen hebben op 28 juni van het verslagjaar een lagerhuisdebat georganiseerd voor hvo-leerlingen. Na voorbereidende oefeningen in de hvo-lessen konden 45 leerlingen hun kunnen tonen in het afsluitende finaledebat. Onder grote belangstelling van ouders, grootouders, leraren en overige belangstellenden (meer dan 200) moesten de 45 finalisten hun mening geven over de volgende drie stellingen:

1. Kunstenaars moeten vrij zijn in de keuze van het onderwerp en de manier waarop ze kunst maken. Ook als ze anderen daarmee kwetsen.
2. De hoge salarissen van topsporters zijn terecht, want ze verdienen het.
3. Kinderen kunnen zelf bepalen wat, wanneer en hoe ze leren.

Mevrouw Leni het Hart (zeehondencrèche Pieterburen) was voorzitter van de jury. De eerste prijs ging naar Kaz van de Montessorischool uit Beijum. Kaz vond onder meer dat topsporters wel veel mochten verdienen, maar dat zij dan wel veel geld aan goede doelen moesten besteden. Dit evenement vond plaats in het kader van Wereldhumanismedag (21 juni). Het werd zeer gewaardeerd door de kinderen, ouders en overige betrokkenen.

3. Een certificaat voor het leven

Leraren hvo kunnen er zelf voor kiezen aan hun leerlingen van groep acht het hvo-certificaat uit te reiken. Dit certificaat markeert de overgang naar het voortgezet onderwijs of anders gezegd: de overgang van schoolkind naar een begin van volwassenheid met grotere vrijheid en verantwoordelijkheid. In 2004 was een zeer geslaagde proef uitgevoerd met de feestelijke uitreiking van het certificaat aan 150 kinderen. Vanaf 2005 is de uitreiking een vast ritueel op of rond Wereldhumanismedag, vandaar dat het hvo-certificaat ook wel wereldburgercertificaat genoemd wordt. Om dat te onderstrepen zal jaarlijks ook een aantal kinderen het certificaat uitgereikt krijgen op de landelijke viering van Wereldhumanismedag (Wereldburgerfestival) op Landgoed De Horst in Driebergen. In het verslagjaar betrof dat 60 kinderen afkomstig uit Coevorden, Nieuw-Amsterdam en Emmen. Een van de begeleidende hvo-leraren, Frieda van Tibberen, schreef er een stukje over in de schoolkrant:

“Voor de kinderen was het Wereldburgerfestival een hele belevenis. Ze werden opgehaald met een dubbeldeksbus en werden op Landgoed De Horst vorstelijk ontvangen met een lekkere lunch. 's Middags maakten ze kennis met allerlei wereldspelen. Hierna kregen ze uit handen van Jeroen Kramer (bekend van het Klokhuis) het wereldburgercertificaat en werden ze door hem geïnterviewd over wat ze zoal geleerd hadden bij hvo.

Hvo-leerlingen groep 8 van de OBS De Opbouw te Eindhoven

Laura vond het rollenspel altijd leuk en Ilse vond de lessen over de Tweede Wereldoorlog en kinderarbeid leerzaam. Het complimentenspel is ook favoriet bij de kinderen van de Buitenvreeschool. Iris wist precies te vertellen wat een wereldburger is: "Je hebt belangstelling voor de rest van de wereld en je denkt niet alleen maar aan jezelf." Ze kreeg groot applaus. Het was best wel eng om door Jeroen Kramer geïnterviewd te worden, maar ze hebben het er goed vanaf gebracht. De kinderen kregen van de volwassenen uit de zaal allemaal een wereldbol als symbool dat zij de wereld doorgeven aan de volgende generatie. Hierna ontvingen ze allemaal nog een rugzak met daarin onder andere een wit polsbandje met de tekst: Armoede de wereld uit."

Na de 150 in 2004 zijn in 2005 in totaal 1500 certificaten aan kinderen uitgereikt. De verwachting is gewettigd dat dit aantal jaarlijks zal groeien, totdat vrijwel alle kinderen die hvo gevolgd hebben, het certificaat zullen ontvangen en als herinnering en richtingwijzer zullen bewaren. Dan zal het een certificaat voor het leven kunnen worden.

4. Op bezoek bij de minister

Vanaf 2001 voert de Stichting HVO een intensieve lobby voor rijksbekostiging van de hvo- en gvo-leraar. In 2001 was het succes dichtbij met de indiening van een motie door het CDA en GroenLinks. Helaas wilde Paars II er (nog) niet aan. In 2002 en 2003 was het argument van de minister (nu van het CDA) om niet te willen bekostigen, dat hvo en gvo de volledige (inhoudelijk, onderwijskundig en financieel) verantwoordelijkheid zijn van de zendende instanties en dat de scheiding van kerk en staat rijksbekostiging onmogelijk zou maken.

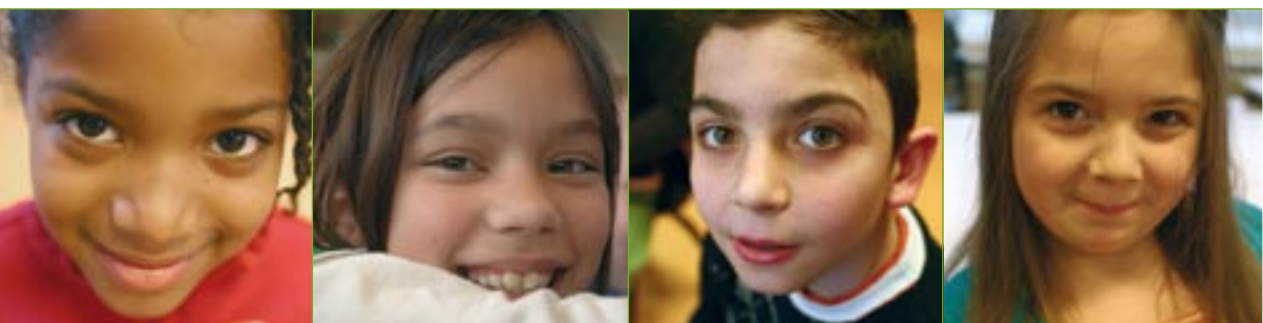
Bij de behandeling van de *Wet Beroepen in het Onderwijs (BIO)* in februari 2004 nam de Tweede Kamer een amendement aan (Kranefeldt, LPF), dat regelde dat ook godsdienstleraren en leraren levensbeschouwelijke vorming (hvo) onder het regime van de wet deed vallen. Hiermee nam de rijksoverheid feitelijk een gedeelte van de verantwoordelijkheid voor hvo en gvo van de zendende instanties over. Vanaf medio 2004 ijveren een aantal samenwerkende organisaties voor rijksbekostiging, waardoor hvo- en gvo-leraren niet alleen aan de eisen van de *Wet BIO* kunnen voldoen, maar zich tevens ook een rechtspositie kunnen verwerven onder het motto 'gelijke monniken, gelijke kappen'. De samenwerkende organisaties zijn het CIO, HVO, IKOS, de PKN, ISBO, CMO, Besturenraad, CBOO, VOS/ABB, VOO, NKSr, AO_b en OCNV.

Op 29 september van het verslagjaar werden de samenwerkende organisaties ontvangen door de minister. De belangrijkste uitkomst was dat de minister de Onderwijsraad om advies zou vragen. Dat is gebeurd in een brief aan de raad van 7 november. De kern van het verzoek luidde: "Kan wetswijziging die tot doel heeft een dienstverband van deze leraar bij het bevoegd gezag van de openbare school mogelijk te maken, tot stand worden gebracht op het terrein van de WPO, WEC en WVO op een wijze die recht doet aan de genoemde grondwetsbepaling (artikel 23) en grondwettelijke beginselen?"

Op de vraag of rijksbekostiging niet direct voor 2006 kon worden gerealiseerd reageerde de minister afwijzend. Over 2007 wilde zij zich noch

negatief, noch positief uitspreken. Wel vroeg zij zich af waarom gvo en hvo niet uit de lumpsum van het openbaar onderwijs betaald zouden kunnen worden. De samenwerkende organisaties stelden dat het openbaar onderwijs extra kosten moet maken, omdat de groepsleraar hvo- en gvo-lessen niet kan verzorgen, vanwege het levensbeschouwelijk neutrale karakter van de school. In het bijzonder onderwijs kan dit wel, zodat hier geen vakleerkrachten behoeven te worden ingezet. De minister wilde in het geval van extra bekostiging zeker weten dat het bijzonder onderwijs daar geen financiële claim aan zou kunnen ontleen.

Op 29 november hebben de kamerleden Kraneveldt (LPF) en De Vries (CDA) op verzoek van de samenwerkende organisaties een amendement op de onderwijsbegroting ingediend om de organisaties in staat te stellen te onderzoeken hoe de professionaliteit van de betrokken leraren kan worden gegarandeerd en hoe hun rechtspositie kan worden geregeld. Het amendement dat € 200.000,- hiervoor vroeg, werd mede ondertekend door de SGP, ChristenUnie, PvdA en VVD. Het werd met algemene stemmen aangenomen. In 2006 zullen de samenwerkende organisaties het onderzoek uitvoeren en bij de minister en de Tweede Kamer volhardend pleiten voor invoering van rijksbekostiging met ingang van 2007. Dit zou op langere termijn mogelijk kunnen maken dat alle ouders met kinderen in het openbaar onderwijs kunnen kiezen voor hvo en gvo.

5. Op vleugels naar huis

Joke Zonneveld: *"Mijn afscheid was geen afscheid, want ik neem iedereen gewoon in mijn hart mee. De warmte van 30 september hangt nog steeds om mij heen. Ik wil iedereen bedanken, die deze dag voor mij tot een onuitwisbare herinnering maakte."*

Op vrijdag 30 september nam Joke afscheid als onderwijskundig medewerker van de Stichting HVO vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Meer dan 25 jaar heeft zij zich met hart en ziel en op vele manieren ingezet voor het humanistisch vormingsonderwijs. Een van haar kwaliteiten was het ontwerpen van inspirerende lessen bij humanistische thema's. Vele leraren hvo en levensbeschouwing hebben deze kwaliteit ook. Ter stimulering van deze kwaliteit en als eerbetoon aan Joke heeft de Stichting HVO de Joke Zonneveldprijs ingesteld.

Het betreft een wisselprijs voor de meest aansprekende, zelf ontworpen en uitgevoerde les of lessenserie, passend bij het hoofdthema of de subthema's van het tweejaarlijkse voorjaarsymposium van de Stichting HVO. De prijs zelf bestaat uit het speciaal hiervoor ontworpen beeldje *Op vleugels naar huis*, dat de winnaar twee jaar mag houden. Het beeldje is gemaakt door beeldend kunstenaar José Delfosse, die zelf ook jarenlang humanistisch vormingsonderwijs verzorgd heeft. Op 17 maart 2006 zal de prijs voor het eerst worden uitgereikt op het voorjaarsymposium *Gevoel voor het Geheel. Over burgerschapsvorming in humanistisch perspectief*.

Een van de meest gedenkwaardige bijdragen op de druk bezochte afscheidsbijeenkomst was de eenakter van de collega's van Joke. Dit spel was gebaseerd op gevleugelde uitspraken van Joke. *Op vleugels naar huis* was er zo een. Als een (aanstaande) leraar aan Joke vroeg hoe zij zou kunnen weten of zij een goede les had gegeven, gaf Joke als kwaliteitscriterium mee: "Als je na de les op vleugels naar huis gaat!" Met het beeldje dat dit symboliseert, blijft het inspireren van kinderen en jezelf het hoogste goed in hvo.

Beeldje: Op vleugels naar huis

6. Ondernemend zijn ze allemaal

Leraren hvo in het openbaar basisonderwijs zijn werkzaam als bijzondere 'freelancers'. Zij geven meestal op meerdere scholen les. Algemeen directeur van het APS, Gerard van den Hoven, typeerde hen op het voorjaarssymposium in 2000 als 'rondreizende professionals'. Zij ontwerpen zelf hun lessen en zijn initiatiefrijk. Door verbreding en verdieping van hun werk kunnen zij gezien worden als specialisten in vorming.

Zij vinden het belangrijk dat kinderen bewust en constructief leren omgaan met hun eigen emoties in relatie tot anderen (sociaal-emotionele vorming), dat kinderen bewust en verantwoord leren kiezen (morele vorming), dat zij inspiratiebronnen voor het leven van zichzelf en anderen leren ontdekken en waarderen (levensbeschouwelijke vorming) en zich in de samenleving als democratisch burger kunnen en willen gedragen (democratische burgerschapsvorming).

Hoe ondernemend zij ook mogen zijn, de hvo-leraren zijn nog grotendeels afhankelijk van gemeentelijke subsidies. Die zijn op een enkele uitzondering na onvoldoende voor een redelijke beloning. Een gemeente is niet verplicht te subsidiëren, de helft van de gemeenten doet dat dus ook niet. Geconstateerd kan worden dat jaarlijks een aantal gemeenten besluit tot stopzetting van de subsidie. Bij hoge uitzondering komt ook het omgekeerde voor. Zo zal de gemeente Apeldoorn vanaf augustus 2006 na 18 jaar weer gaan subsidiëren en wel op het salarisniveau van groepsleraren.

Als voorbereiding op de lumpsumbekostiging verzelfstandigen gemeentes het openbaar onderwijs. Door de ervaren grotere afstand tot de scholen

stellen sommige gemeenten dat scholen het hvo en gvo maar zelf dienen te gaan bekostigen. Voor de school zijn hvo en gvo echter altijd gratis geweest. De school moet wel kunnen of willen bekostigen en hvo en gvo zullen in dat geval moeten 'concurreren' met andere te bekostigen activiteiten van de school.

Indien rijksbekostiging niet gerealiseerd zal worden in de nabije toekomst zal de ondernemende hvo-leraar zich ook meer en meer dienen te gaan ontwikkelen als educatief ondernemer. Dat betekent de overgang van subsidie- naar opdrachtgerichtheid. Daar hoort bij het in rekening brengen van een redelijke prijs voor de verleende diensten. Proactief speelt de Stichting HVO in samenwerking met de Landelijke Vereniging HVO (LVHVO) daar al enkele jaren op in. De onderwijskundig medewerker van de Stichting HVO is opleider, begeleider, innovator en educatief ondernemer. In de bijscholing wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van ondernemerschap. De LVHVO stimuleert ondernemerschap onder haar leden en ondersteunt de verschillende pilotprojecten op dit gebied.

7. In Berlijn, Parijs en Brussel

Van 29 mei tot 4 juni hebben een aantal leraren hvo en levensbeschouwing een uitwisselingsbezoek gebracht aan Lebenskundeleraren in Berlijn. Onderwijskundig medewerker HVO, Tryntsje de Groot had de leiding. Het bezoek stond in het teken van het thema: 'Hebben jullie het al gehoord ...?'. Hoe gaan we in hvo en Lebenskunde om met actualiteiten? Wat kunnen en moeten leraren doen als er ergens een ramp plaatsvindt? Is het soms beter om in hvo en Lebenskunde juist niet over de ramp te spreken, omdat leerlingen er al zoveel over gehoord hebben? Hoe om te gaan met eigen emoties met betrekking tot het gebeurde? Wat zijn goede, realistische hulpacties die leerlingen kunnen ondernemen? Wat weten we nog van de gebeurtenissen na een half jaar en hoe gaan we om met de herinnering eraan of het vergeten ervan? Het uitwisselingsbezoek ondervond veel waardering van de deelnemers.

Bijzonder hoogleraar hvo, Wiel Veugelers en onderwijskundig medewerkers Trees Luiten en Tryntsje de Groot hebben de Stichting HVO vertegenwoordigd op het congres van de International Humanist and Ethical Union (IHEU) in Parijs van 4 tot 8 juli. Dit congres stond in het teken van 100 jaar laïcité in Frankrijk. De contacten met vertegenwoordigers van humanistische onderwijscentra werden aangehaald en het voornemen is uitgesproken om in 2006 in Nederland mogelijkheden voor nauwere samenwerking te onderzoeken.

De Stichting HVO is niet alleen lid van de IHEU, maar ook van de Europese Humanistische Federatie (EHF). Onderwijskundig medewerker HVO, Tryntsje de Groot, is bestuurslid van de EHF. Als zodanig heeft zij met haar medebestuurders in november 2005 een bezoek gebracht aan de voorzitter van de Europese Commissie, José Manuel Barroso. De heer Barroso is uitgebreid geïnformeerd over denken en doen van het georganiseerde humanisme in Europa. De EHF heeft aangegeven gesprekspartner voor de Europese Commissie te willen zijn in alle aangelegenheden op levensbeschouwelijk gebied die buitenkerkelijken betreffen.

Afhankelijk van situatie en context in verschillende delen van de wereld kent het humanisme verschillende verschijningsvormen. In Nederland bijvoorbeeld is het te typeren als open, pluriform en kosmopolitisch. Weinig tref je in geschriften expliciet aan wat een gewenste en gedeelde humanistische houding zou kunnen zijn. Waarschijnlijk uit vrees voor ongewenst moralisme. In het tijdschrift *Free Inquiry* (augustus 2005) van de Amerikaanse Council for Secular Humanism werd een poging gewaagd. Het zou te wensen zijn als humanisten overal ter wereld met name in onderwijs en opvoeding voorbeeldgedrag zouden kunnen tonen als hier verwoord wordt:

Aforismen

We moeten ernaar streven om:

- *bevestiging te geven aan anderen en onszelf;*
- *mensen een compliment te geven als zij het goed doen; beleefd, eerlijk en attent te zijn;*

- *ons te richten op het beste in mensen, dus niet op hun fouten of tekortkomingen;*
- *mensen te prijzen om hun prestaties, hun creativiteit te waarderen en hun uniekheid te respecteren;*
- *te leren om te vergeven en te vergeten, te helen en te respecteren, te veranderen en te verbeteren;*
- *geen kwaad met kwaad te vergelden; niet wraakzuchtig, rancuneus of wraakgierig zijn;*
- *te leren uitzonderingen te maken, flexibel te zijn;*
- *bereid te zijn van gedachten te veranderen en het toe te geven als we fout zitten;*
- *te proberen anderen te helpen als we kunnen; blij te zijn als ze slagen;*
- *te leven zonder jaloezie, haat, cynisme, wraak en hebzucht;*
- *van het leven te genieten, weinig te klagen, de schoonheid en de waarde van het leven te benadrukken in plaats van de onvolkomenheden;*
- *in plaats van ons te beklagen over ons lot of anderen daarvan de schuld te geven aan te pakken en te proberen de situatie te verbeteren;*
- *ernaar te streven als mens constructief te zijn;*
- *te erkennen dat niemand perfect is;*
- *mensen te accepteren zoals ze zijn, dus met hun eigenaardigheden;*
- *mensen wat speelruimte te geven om te slagen en hun doelen te bereiken en dan zal dat positief werken;*
- *vernieuwing, individualiteit, creativiteit en eerlijke meningsverschillen te respecteren;*
- *de moed te hebben voor onze mening uit te komen;*
- *een opgewekte, optimistische, positieve houding uit te stralen, vooral als dat nodig is;*
- *te focussen op het potentieel goede en niet op het mogelijk slechte; loyaliteit, geen verraad; collegialiteit, geen haat; recht, geen onrecht;*
- *mensen verantwoordelijk te houden als ze zich immoreel gedragen; degenen te beschermen die zij kwaad doen; barmhartig en begrijpend te zijn;*
- *compromissen te zoeken als er verschillen zijn; te onderhandelen over oplossingen;*
- *geweld te vermijden of een vreedzame oplossing voor meningsverschillen te forceren en na te streven;*
- *een gemeenschappelijke basis, gedeelde morele principes en waarden waar we van uit kunnen gaan te zoeken en ons te verenigen.*

Een goede wil:

- *beschrijft welsprekend het goede leven;*
- *verleent voordelen aan zowel gever als ontvanger;*
- *geeft expressie aan de zorgende mens;*
- *is een kostbare kwaliteit van een doorleefd leven.*

Een goede wil is misschien wel de belangrijkste van alle menselijke kwaliteiten!

8. Een integraal expertisecentrum

De Stichting HVO tracht haar doel te bereiken door de instandhouding van een integraal expertisecentrum, kortweg HVO of centrum HVO genaamd. Het HVO, als centrum voor onderwijs en opvoeding in humanistisch perspectief, is zowel een opleidingscentrum, als een innovatiecentrum en een centrum voor (betaalde) dienstverlening. Het meerjarenbeleid is verwoord in *Duurzaam hvo. Strategisch plan 2003-2007*. Het verslagjaar betreft het derde jaar van de vierjarige beleidscyclus.

Opleiding, begeleiding, bijscholing

Het opleiden, begeleiden en bijscholen van leraren hvo en levensbeschouwing voor het primair, secundair en tertiair onderwijs is volgens plan verlopen. De opleiding van de eerste graad werd in samenwerking met de Universiteit voor Humanistiek (UvH) verzorgd. Aan 24 geslaagden kon het certificaat van bekwaamheid voor het primair onderwijs worden uitgereikt, aan vijf geslaagden het diploma van de tweede graad voor het funderend onderwijs en aan elf geslaagden het diploma van de eerste graad. Op 8 oktober werd de jaarlijkse alumnidag georganiseerd en de volgende bijscholingscursussen werden aangeboden en verzorgd: *Onderneem het*, *Zit er muziek in hvo?*, *Wegwijs in Levoland*, *Video en film als middel bij hvo*, *Gespreksvormen in hvo*, *Kan een konijn haar kinderen tellen?* *Filosoferen met kinderen*, *De kracht van de verbeelding: hvo en kunsteducatie*, *Burgerschapsvorming*, *Hvo en mensenrechten*.

Hvo en levensbeschouwing aan pabo's werd met raad en daad ondersteund. Er zijn veertien pabo's die hvo en levensbeschouwing aanbieden aan hun studenten als inleiding in morele en levensbeschouwelijke vorming. Twee pabo's stellen hun studenten in de gelegenheid het bekwaamheidscertificaat hvo voor het basisonderwijs te halen. Meerdere pabo's hebben de intentie geuit om onder auspiciën van de Stichting HVO de opleiding voor het basisonderwijs aan te gaan bieden.

Opvoeding

Naast de lerarenopleiding en de bijscholingscursussen biedt de Stichting HVO jaarlijks de trainersopleiding Waarde(n)vol communiceren met kinderen: Doen! aan. Deze opleiding is bestemd voor pedagogen, trainers, leraren en zelfstandig ondernemende hvo-leraren, die zelfstandig de aangeboden cursus willen leren verzorgen. Gevraagd naar zijn mening over de opleiding schreef een deelnemende docent sociale vaardigheden: "Alle oefeningen die in de cursus naar voren komen, zijn direct te gebruiken in de lessen. Ik vind de opleiding echter vooral interessant als ondersteuning bij de veranderende rol van de docent bij de huidige onderwijsvernieuwing ... Deze opleiding biedt handvatten aan docenten om vanuit die nieuwe rol te communiceren met kinderen."

In juni 2005 sloten acht personen de opleiding tot cursusleider af. Datzelfde jaar werden drie van hen ook geautoriseerd. Zeven cursusleiders organiseerden de oudercursus DOEN verspreid door het land. Ongeveer 150 ouders namen deel aan de cursus. De werving voor deelnemers aan de nieuwe opleiding verliep traag. In november waren er te weinig deelnemers om te starten (zes). De startdatum werd verschoven naar januari 2006. Er deden tot vorig jaar 41 mensen aan de opleiding mee (5 x 2000, 2001, 2002, 2003, 2005). Elf personen zijn actief in 2005.

In de begeleiding op het gebied van communicatie in de kinderopvang en het implementeren van pedagogisch beleid werd een inspanning verricht bij kinderdagverblijf De Schaepskooi in Oss. Met het management werd gewerkt aan de vertaalslag van het pedagogisch beleid naar de praktijk. Een door HVO opgeleide interne trainster van de Schaepskooi ontving supervisie bij de uitvoering van een trainingsprogramma voor de leidsters. Het verkorte programma 'Communicatie in de kinderopvang' werd verder ontwikkeld en het werkboek bijgesteld. 135 leidsters ontvingen scholing op het gebied van waarde(n)volle communicatie.

Met het leder Wijs-team uit Schaijk werd gewerkt aan het vergroten van de kwaliteit in het pedagogisch handelen en met name aan de communicatievaardigheden.

Innovatie

De opleiding hvo en levensbeschouwing kan door mensen met een lerarenopleiding verkort gevolgd worden (als applicatie). Speciaal ten behoeve van groepsleraren in het basisonderwijs werd een afgewogen programma ontwikkeld.

In samenwerking met de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) werd een theoretische richtlijn voor leraren hvo en levensbeschouwing ontwikkeld, die in de onderbouw van het voortgezet onderwijs werken of willen gaan werken. De publicatie *Levensbeschouwing vanuit humanistisch perspectief. Bouwstenen voor een leerplan voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*, kan ook schooldirecties in het openbaar voortgezet onderwijs van dienst zijn bij het besluitvormingsproces of de school al of niet de leerlingen in de gelegenheid zal stellen levensbeschouwelijke vorming te volgen.

Ontwikkelingsgericht onderzoek werd opgestart door de bijzonder hoogleraar en twee onderwijskundig medewerkers. In samenwerking met enkele leraren hvo en levensbeschouwing in het voortgezet onderwijs wordt het effect van een aantal lessen onderzocht. Het verslag van het onderzoek zal worden gepubliceerd als praktische richtlijn voor leraren.

Eerder in het jaarverslag is melding gemaakt van de ontwikkeling en afronding van de publicaties *Democratie van binnenuit* en *Wegwijs in Levoland*. De publicatie *Zin in spel. Zinbeleving in spel bij hvo en levensbeschouwing*, wordt in 2006 afgerond.

Vorbereidingen werden getroffen voor verdere implementatie van e-learning in de lerarenopleiding en bijscholing.

Dienstverlening

Alle expertise van de Stichting HVO werd en wordt ook breder beschikbaar gesteld aan scholen en aan (humanistische) organisaties in binnen- en buitenland. Van oriëntatiecursussen morele, levensbeschouwelijke en democratische vorming tot verkorte opleidingstrajecten. Van trainingen (IKJIJWIJ) voor gedefinieerde vrouwen met kinderen in het kader van het Humanitas-project Gezin in Balans tot trainingen Leren spreken bij uitvaarten voor het Humanistisch Verbond.

Duurzaam hvo

Het strategisch plan *Duurzaam hvo* is met het verslagjaar tot driekwart van de cyclus gevorderd. Het plan bevat de missie, acht algemene doelstellingen, drie prioriteiten en 36 voornemens. Het jaarverslag 2006 zal een overzicht geven van de resultaten over de integrale beleidscyclus. Het jaarverslag 2004 bood reeds een tussenevaluatie. Hier wordt volstaan met de vermelding van de missie, de prioriteiten en de specifieke voornemens voor 2005.

De missie is als volgt geformuleerd: "Het HVO wil een nationaal en internationaal hoog gewaardeerd expertisecentrum zijn voor de duurzame ontwikkeling, begeleiding en ondersteuning van onderwijs en opvoeding (educatief) in humanistisch perspectief."

De drie prioriteiten voor deze beleidscyclus zijn: het duurzaam doen voortbestaan van humanistisch vormingsonderwijs in het basisonderwijs, de bevordering van het vak levensbeschouwing vanuit humanistisch perspectief in het voortgezet onderwijs en de uitbreiding van de betaalde dienstverlening.

De volgende voornemens voor het verslagjaar waren opgenomen in het strategisch plan:

1. De mogelijkheid zal worden onderzocht of in overleg met schoolbesturen een maatwerkopleiding hvo en levensbeschouwing voor hun basisscholen gerealiseerd kan worden. Het voornemen is gerealiseerd met de hiervoor ontworpen applicatie. In 2006 zal naar verwachting een eerste uitvoering kunnen plaatsvinden.
2. Vanaf 2006 zal een nieuwe beroepscode voor hvo-leraren in het basisonderwijs van kracht worden. Nog niet gerealiseerd, omdat wellicht een gezamenlijke beroepscode voor gvo- en hvo-leraren ontwikkeld zal worden in 2006. De bestaande beroepscode voor hvo-leraren blijft voorlopig van kracht.
3. Een bijscholingscursus zal worden ontworpen en zo mogelijk uitgevoerd voor leraren van andere vakken in het voortgezet onderwijs die de pedagogische taak van de school als hun persoonlijk pedagogisch-cultureel project zien. Dit voornemen is nog niet uitgevoerd. In overleg met de Universiteit voor Humanistiek zal getracht worden dit voornemen in 2007 uit te voeren.

4. In 2005 zal de lerarenopleiding hvo en levensbeschouwing geëvalueerd worden met behulp van een in te stellen visitatiecommissie. Dit voornemen is achterhaald door de ontwikkeling met betrekking tot de accreditatie van opleidingen. In plaats van dit voornemen is de voorbereiding van de accreditatie ter hand genomen. Accreditatie wordt uiterlijk in 2008 aangevraagd.
5. In 2005 zal tevens een vergelijkend onderzoek met enkele andere relevante opleidingen worden uitgevoerd. Dit voornemen is nog niet gerealiseerd. Het voornemen wordt onderdeel van de accreditatievoorbereiding.
6. In 2005 zal een imago-onderzoek worden uitgevoerd onder de meest relevante doelgroepen om enig inzicht te verwerven in het al of niet overeenstemmen van identiteit en imago. Dit voornemen is verschoven naar 2006. Prioriteit is gegeven aan vernieuwing van de website www.hvo.nl.

9. Organisatie en communicatie

Het HVO is een relatief kleine, flexibele (netwerk)organisatie die door doelgerichte samenwerking tamelijk ambitieuze doelen wil realiseren. Duurzaam wordt samengewerkt met humanistische en overige verwante organisaties in Nederland, verbonden in de Humanistische Alliantie. Met name kunnen hier genoemd worden de Universiteit voor Humanistiek, Hivos, Humanitas, de Humanistische Omroep en het Humanistisch Verbond. Met Europese humanistische organisaties wordt samengewerkt in de Europese Humanistische Federatie (EHF). Wereldwijd wordt samengewerkt in de International Humanist and Ethical Union (IHEU).

Vanaf 1 januari 1999 treedt het APS als gastheer op van het HVO. Jaarlijks wordt de samenwerkingsovereenkomst geëvalueerd. Ook in 2005, het eerste lustrum van deze samenwerking, kon worden vastgesteld dat de overeenkomst voortreffelijk wordt nageleefd en dat de meerwaarde duidelijk

aantoonbaar is. Op zijn beurt trad het HVO ook in 2005 op als gastheer voor de LVHVO (Landelijke Vereniging Humanistisch Vormingsonderwijs). De LVHVO is de vereniging van hvo-leraren in het basisonderwijs en ondersteunende vrijwilligers, die op professionele wijze het financieel-organisatorische aspect van hvo voor haar rekening neemt.

In het verslagjaar waren bij het HVO drie ondersteunende medewerkers (2,2 fte), een communicatiemedewerker (0,6 fte), twaalf inhoudelijk medewerkers (7,4 fte) en een directeur (0,6 fte) betrokken. Naast de medewerkers kan de organisatie een beroep doen op een kring van gewaardeerde en betrokken gastdocenten, trainers en ontwerpers. In het verslagjaar waren de volgende medewerkers werkzaam bij het HVO:

- Dhr. Hans Beckeringh, onderwijskundig medewerker.
- Mw. Marjolijn Beuling, onderwijskundig medewerker.
- Mw. Jeannine Corneille, communicatiemedewerker.
- Mw. Ellen van Eunen, secretariael medewerker (tot 1 november).
- Mw. Annemarie Geelhoed, onderwijskundig medewerker.
- Mw. Sascha van Gijzel, secretariael medewerker.
- Mw. Tryntsje de Groot, onderwijskundig medewerker.
- Mw. Eeke van Houten, secretariael medewerker (tot 1 april).
- Drs. José Krijnen, onderwijskundig medewerker (vanaf 1 september).
- Mw. Anke van der Linden, secretariael medewerker (vanaf 1 november).
- Mw. Trees Luiten, onderwijskundig medewerker.
- Drs. Marijke van Meenen, onderwijskundig medewerker.
- Mw. Juliette van Niehoff, secretariael medewerker (vanaf 1 april).
- Drs. Marco Otten, onderwijskundig medewerker.
- Dhr. Nico Stuij, directeur.
- Drs. Dhyan Vermeulen, onderwijskundig medewerker (tot 1 september).
- Prof. dr. Wiel Veugelers, bijzonder hoogleraar hvo.
- Mw. Elly Vollmann, onderwijskundig medewerker.
- Drs. Baukjen van Wieringen, onderwijskundig medewerker.
- Mw. Joke Zonneveld, onderwijskundig medewerker (tot 1 november).

Het bestuur van de Stichting HVO kende in 2005 de volgende leden:

- Dhr. Ron Bruijn, algemeen directeur basisscholen.
- Mw. Hanna Geerdes, leraar hvo en levensbeschouwing pedagogische academie voor het basisonderwijs.
- Drs. Marjo Klaver, directeur lerarenopleidingen.
- Drs. Wilma Henderikse, onderzoeker en consultant (plv. voorzitter).
- Drs. Hans Hooghoff, leerplandeskundige (voorzitter).
- Prof. dr. Henk Manschot, emeritus hoogleraar filosofie en ethiek.
- Prof. dr. Koo van der Wal, (vice-voorzitter), emeritus hoogleraar filosofie en ethiek.

De voorzitter van de LVHVO, dhr. Willem Kuiper, woonde de bestuursvergaderingen als adviseur bij. De directeur HVO was in 2005 lid van het bestuur van de vereniging Humanistische Alliantie, bestuurslid van de Stichting Socrates, bestuurslid van de Stichting Contactcentrum Bevordering Openbaar Onderwijs (CBOO) en de Stichting Studiecentrum Openbaar Onderwijs (SOO). Hij heeft een waarnemerzetel in het bestuur van de Stichting Nederlandse Algemeen Bijzondere Schoolraad (NABS).

Communicatie

De georganiseerde interne communicatie kende onder meer de volgende

middelen en media: de startdag (van het opleidingsjaar), de carrousel dag (strategisch beleid), de nieuwjaarsbijeenkomst, maandelijks werkoverleg, themadagen en bestuursvergaderingen. De georganiseerde externe communicatie kende onder meer de website (www.hvo.nl), HVO Nieuws, voorlichtingsbijeenkomsten en verschillende brochures en folders. De website werd geheel vernieuwd. Bij de externe communicatie werd ook veelvuldig gebruikgemaakt van de mogelijkheden voor nieuwsvoorziening die websites van de vele bevriende organisaties hiervoor bieden.

10. Financieel jaaroverzicht

Het financieel beheer ten behoeve van het HVO wordt verzorgd door het APS. Uit de jaarrekening van het APS wordt de rekening van baten en lasten van het HVO in 2005 beknopt weergegeven in onderstaand overzicht.

	Begroting 2005	Werkelijk 2005
Baten		
Subsidie OCW	630.000	630.000
Overige inkomsten	150.000	117.077
Totale baten	780.000	747.077
Lasten		
Personele kosten	602.000	573.142
Materiële kosten	70.500	70.600
Kosten activiteiten	107.500	140.949
Totale lasten	780.000	784.691
Resultaat		- 37.614

De reserve per 1/1 was 9.414. De reserve per 31/12 bedraagt -28.200.

Stichting HVO

Centrum voor onderwijs en opvoeding
in humanistisch perspectief

Expertise in

- levensbeschouwelijke vorming
- waarden- en normenoriëntatie
- opleiding, advisering en training

Informatie

Telefoon: 030 - 28 56 856, fax: 030 - 28 56 891

E-mail: hvo@hvo.nl, internet: www.hvo.nl

Postadres: Postbus 85475, 3508 AL Utrecht

Bezoekadres: Zwarte Woud 2, 3524 SJ Utrecht

